

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 31, Aralık 2018, s. 241-270

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, itugluk@adiyaman.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Türker Barış BULDUK

Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
turkerbulduk@gmail.com

DERVİŞ MUSTAFA’NIN 18. YÜZYILDA İSTİNSAH ETTİĞİ ŞEH- NÂME’DEKİ SES ÖZELLİKLERİ

Özet

Şarkın tanınmış eserlerinden biri olan Şehnâme Türk edebiyatı ve özellikle Klasik Türk edebiyatı şairleri arasında çok işlenmiş, bu eserdeki imgeler ve kahramanların özellikleri Osmanlı şairleri için adetâ bir ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla, bu eser birbirleriyle yüzyıllar boyu aynı coğrafyayı paylaşmış bir kültürün kaynağı olmuş, eser Anadolu coğrafyasına defalarca tercüme edilmiş, eserin etkisi bu coğrafyada uzun yıllar devam etmiştir. Şehnâme tercümelerinin Anadolu’da istinsahları da yazılmıştır. Bu istinsahlardan biri de Derviş Mustafa’nın H. 1187, M. 1773 yılında tamamladığı eserdir.

İncelenen metin, Şehnâme’nin tercüme edilmiş istinsahlarından biridir. Dönem itibarıyla Eski Anadolu Türkçesinden çok sonra klasik Osmanlı Türkçesi içerisinde kaleme alınan bir eserdir, fakat temelde Eski Anadolu Türkçesinin etkilerini barındırmaktadır. Türkçenin 13.-15. yüzyıllar arasındaki dönemi Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Batı Türkçesinin ilk dönemi olarak kabul edilen bu dönem kendisinden sonraki Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi dönemlerinden dil özellikleri bakımından çok farklıdır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi, ortaya konulan eserler ve bu eserlerin dil özellikleri bakımından Türk dilinin en önemli dönemlerinden birisidir.

Bu çalışmada Derviş Mustafa’nın 18. yüzyılda istinsah ettiği mensur Şehnâme çevirisinin ses bilgisi özellikleri üzerinde durulacaktır. Eserdeki ünlü ve ünsüz değişimleri ve bunlara ait ses hadiseleri belirtilecektir. Bu ses

hadiselerindeki Eski Anadolu Türkçesine ait izler vurgulanarak eserin istinsah edildiği dönemdeki Türkçenin ses özellikleri ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Şeh-nâme, Firdevsî, Derviş Mustafa, Eski Anadolu Türkçesi, fonetik.

“THE PHONETIC PROPERTIES IN THE ŞEHNAME, COPIED BY DERVISH MUSTAFA IN THE 18TH CENTURY”

Abstract

Şehnâme, one of the most renowned works of the East, has been very much processed among the Turkish literature and especially the poets of Classical Turkish literature, the images in this work and the characteristics of the heroes have been a source of inspiration for the Ottoman poets. Therefore, this work has been the source of a culture that has shared the same geography with each other for centuries and the work has been translated into Anatolia geographically many times. Şehnâme interpretations were written in Anatolia. One of these claims is the work of Derviş Mustafa, completed in 1773 by H. 1187 M.

The text reviewed is one of the translated convictions of Şehnâme. It is a work written in Classical Ottoman Turkish much later than Old Anatolian Turkish as of the period, but basically it contains the effects of Old Anatolian Turkish. The period between 13.-15. centuries of Turkish is the period of Old Anatolian Turkish. West accepted as the first period of Turkish Ottomans after this period, and Turkey itself is very different in terms of features the language of the Turkish period. The Old Anatolian Turkish period is one of the most important periods of the Turkish language in terms of the works put forth and the language features of these works.

In this study, the phonetic features of Derviş Mustafa's prose-Şeh-nâme translation of the 18th century will be emphasized. Famous and consonant changes and their sound events will be mentioned. The sound characteristics of Turkish in the period when the artifact is recited will be revealed by emphasizing the traces of Old Anatolian Turkish in these sound events.

Key words: Şeh-nâme, Firdevsî, Derviş Mustafa, Old Anatolian Turkish, phonetic.

1. GİRİŞ

Şehnâme, İranlıların milli destanı olarak bilinir. X. yüzyılda Firdevsî tarafından kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında da önemli bir yer tutan eserde, Turan savaşları olarak da bilinen Türk-İran savaşlarına da yer verilir.

Üzerinde durduğumuz metin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde 6131-6133 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan eserdir. Eser, üç cilt ve 1778 varaktan müteşekkildir. Eserin H. 1187, M. 1773 yılında Derviş Mustafa tarafından istinsahı yapılmıştır. Eserin birinci cildinin sonunda istinsah tarihi ve müstensih ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Eserin mütercimi belli değildir. Her sayfada 25 satır bulunan eserde 104 adet minyatür bulunmaktadır.

Eser harekeli yazılmamıştır. Dolayısıyla metnin okunuşunda yazıldığı dönemin dil özellikleri ve döneme ait başka eserlerdeki yazılışlar dikkate alınmıştır. Eserde müstensih

kaynaklı birçok yazım yanlışı bulunmaktadır. Bu yanlışlar, genellikle kelimedeki harfin yazılmaması ya da noktasının konulmaması şeklindedir.

Metnin bütününde eserin adı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, “XVIII. Yüzyılda İstinsah Edilmiş Bir Mensur Şeh-nâme Tercümesi” eser adı olarak kullanılacaktır. Bu çalışmada eserin 2. cildinin 145a-284b sayfaları arasındaki ses özellikleri üzerinde durulacaktır. Ses özelliğine ait metinde geçen örnek, metinde geçtiği sayfa ve satır numarası belirtilerek verilecektir. Eski Anadolu Türkçesine ait ses özelliklerinin önemli bir bölümü incelediğimiz metinde görülmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi 13.-15. asırlardaki Türkçedir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden Eski Anadolu Türkçesi kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Ergin, Eski Anadolu Türkçesinin Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olduğunu, Batı Türkçesini Eski Türkçeye bağlayan birçok bağın bu devrede henüz kendisini hissettirdiğini, birçok şekilde Eski Türkçe izlerinin bulunduğunu ve bu özellikleriyle Eski Anadolu Türkçesinin Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinden farklı bir durum arz ettiğini vurgulamaktadır (Ergin, 2003: 17). Bu çalışmada, Derviş Mustafa'nın Şeh-nâme'si ses özellikleri bakımından incelenerek Ergin'in farklı bir durum arz ettiğini söylediği Eski Anadolu Türkçesine ait izler belirtilecek ve bu izlerin Türkiye Türkçesindeki yansımaları üzerinde durulacaktır.

2. İnceleme

Günümüze kadar ele geçen metinlerden yola çıkarak Türklerin VI. yüzyıldan beri runik adı verilen bir yazı kullandıkları tespit edilmiştir. Bu yazıya ait en önemli örneğin VII. yüzyılda yazılan Orhun Kitâbeleri olduğu kabul edilmektedir. Daha sonra Uygur (Soğd) yazısını kullanan Türkler, İslamiyet'i kabul ederek Arap yazısını tanımışlar ve XX. yüzyıla kadar da yazılı eserlerini bu alfabe ile yazmışlardır.

Dünya üzerinde çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler, farklı kültürler ile etkileşim içerisine girmişlerdir. Bunun da etkisiyle yazılı eserlerinde farklı imlâ özellikleri kullanmışlardır. Özellikle geçiş dönemi eserlerinde, farklı kültür ve dil özelliklerinin etkisiyle farklı imlâ özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir.

XIII.-XV. yüzyıllara ait Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan dönemdeki yazılı eserlerin imlâ özelliklerinin kullanılan alfabe, benimsenen din ve yaşanan coğrafyanın da etkisiyle yavaş yavaş yerini Arap yazısı imlâ özelliklerine bıraktığı görülmektedir. Fakat halkın kullandığı dil ile yazılı eserlerde kullanılan dil ve imlâ özellikleri farklı olduğundan, Eski Anadolu Türkçesinin etkileri yazılı eserlerde çok uzun bir süre daha hissedilmiştir. Reşit Rahmeti Arat, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkişafına Dair” makalesinde, “İçtimaî ve siyasî değişiklikler aynı zamanda Türk dilinin bünyesinde zaman zaman vukua gelen inkişafların mühim bir merhalesine tesâdüf etmiş olduğundan yazı dilinin esasını ve tedricî seyrini temin eden unsurlara pek dikkat edilmemiş, böylece önce ağız, sonra şive hassasiyeti olarak beliren değişiklikler, yavaş yavaş yazı diline girmeye başlamış ve nihayet eskisinden az-çok farklı bir yahut birkaç yazı dili meydana gelmiştir.” diyerek o dönemdeki yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Nitekim, incelemesi yapılan XVIII. Yüzyılda İstinsah Edilmiş Bir Şeh-nâme Tercümesi adı verilen eserde de hâlâ Eski Anadolu Türkçesinin izleri bulunmaktadır. Metni incelerken, müstensihin imlâ tercihinine bağlı kalınmış ve özellikle ünlülerin okunuşunda düz ünlü ile mi yoksa yuvarlak ünlü ile mi yazdığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Eserde, her ne kadar Eski Anadolu Türkçesi imlâ özellikleri yoğun olarak

kullanılmışsa da bu dönemden farklı olarak, Türkçede yabancı kökenli, özellikle Arapça ve Farsça, kelimelerin bir hayli fazla olduğu görülmektedir.

Eser XVIII. yüzyıla ait bir kahramanlık hikayesidir. Metin harekesiz ve matbudur. Dönem itibarıyla Eski Anadolu Türkçesinden çok sonra klasik Osmanlı Türkçesi içerisinde kaleme alınan bir eserdir. Eser döneminin imla özelliklerini yansıtmakla birlikte Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Türkçeden de izler taşımaktadır.

2.1. Ses Bilgisi (Fonetik)

2.1.1. Ünlüler

Metinde tespit edilen ünlüler şunlardır:

a, ā, e, ı, i, ĭ, o, ö, u, ū, ü.

2.1.1.1. Kelimelerde Ünlülenme Düzeni

Türkçede gerek yapım ekleriyle elde edilen gövdelerde, gerekse kök ve gövdelerin çekim eki almış biçimlerinde hece ünlüleri belli bir düzen içinde gelir. Bu düzeni ünlü uyumu kuralı oluşturur. Dilimizin yapısıyla ilgili olan bu kural aslında hece ünlülerinin benzeşmesidir. Benzeşme, ünlülerin kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık niteliklerine dayanır. Bu yüzden de iki bakımdan benzeşme (uyum) söz konusu olur (Tulum, 2014: 113).

2.1.1.1.1. Kalınlık-incelik Bakımından

Bir Türkçe kelimeye ya *a, ı, o, u* ya da *e, i, ö, ü* ünlüleri bir arada bulunabilir. *bacak, kıvrak, kalınlık, esirgemek, gönüllü, birikmek* gibi. İşte bu kurallı benzeşmeye kalınlık-incelik uyumu diyoruz. Dil benzeşmesi, damak uyumu ve büyük ünlü uyumu da denir (Tulum, 2014: 113).

Türkçenin her döneminde olduğu gibi metnin yazıldığı dönemde de kelimelerde sağlam bir kalınlık-incelik uyumu olduğunu söyleyebiliriz.

taķı < daķı < daķı (146b/19), ET. ķanu > ķanı (165a/09) > hani, ķangısı (148b/05) > hangisi

ķarındaş (160a/16) > kardeş

Kalınlık-incelik uyumuna uymayan kelimeler genellikle Arapça veya Farsça kökenli kelimelerdir.

İmān (146b/02), būnyād (151b/19), dilāver (153a/16), ķuvvetde (157b/18).

Türkçe kelimeler genellikle kalınlık-incelik uyumuna girmekle birlikte *akçe* kelimesi uyum dışı kalmıştır:

aķçe (265b/20).

Türkçe kelimelerin bir kısmı aldıkları ekler etkisiyle uyum dışı kalmışlardır:

ideyor (186a/17), oğuşdururken (166b/01), altındaki (212b/24).

Metinde Arapça ve Farsça kelimelerden bazıları metindeki kullanımlarıyla, kalınlık-incelik uyumuna uygunluk göstermişlerdir:

düşmen (146b/25) > düşman, şādā (151a/09) > seda, ālāt (147b/15) > ālet.

Metinde, eklendiği kelimelerin kalınlık-incelik uyumunu bozan ekler şunlardır:

+ki Aitlik Eki

altındaki (212b/24), ağızındaki (234a/05), yanındaki (254b/16).

-ken Zarf-fill Eki

durırken (174b/04), bakarken (211b/09), yaturken (212a/02).

-yor Şimdiki Zaman Eki

geliyor (154b/17), ideyor (186a/17), geçiyor (255b/06).

+ dAş isimden isim yapım eki bugünkü ölçünlü yazı dilimizdeki kullanılışından farklı olarak kalınlık-incelik uyumuna uygunluk göstermiştir:

karındaş (164a/22), kardeş (248a/10).

Bugünkü ortak söyleyişte kalınlık-incelik uyumuna uymayan *hangi*, *kardeş*, *dahi* kelimeleri metinde *kanı*, *karındaş*, *dağı* şeklinde kullanılarak kalınlık-incelik uyumuna uymuştur.

karındaş (160a/18) > kardeş (248a/10) > kardeş, ET. kanu > kanı (165a/09) > hani, ET. kanyu > kanğı (203a/18) > hangi, ET. takı > EAT. dağı > dağı (164b/18).

2.1.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık Bakımından

2.1.1.1.2.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

a) Dudak Ünsüzlerine Bağlı Olarak Yuvarlaklaşan Kelimeler

“Düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan ünlüye dönüşmesi: bedük>böyük>büyük, nevbet>növbet>nöbet, yabız>yavuz vb.” (Korkmaz, 2007: 246)

Dudak ünsüzleri *b*, *m*, *p*, *v*'dir. Bu ünsüzler, kendisinden sonra gelen düz ünlüleri yuvarlaklaştırma özelliğine sahiptir. Eski Anadolu Türkçesinde “bülezük, bunar, demür, kirpük vb.” örneklerinde görülen yuvarlaklaşma metinde de kimi kelimelerde görülmektedir.

demir < timur (146a/02) < ET., OT. temür, şovuğ (238a/10) < OT. soğuk < ET. soğğ, yavuz (246b/16) < OT. yafuz < ET. yabız, büyük (252b/08) < OT. bedük.

b) Ses Düşmesine Bağlı Olarak Yuvarlaklaşan Kelimeler

Eski Türkçedeki /ğ/ ve /g/lerin düşerken kendinden önceki ünlüleri yuvarlaklaştırması sonucu oluşan kelimelerdir. Metinde bu şekilde yuvarlaklaşan kelimeler bulunmaktadır.

kapı < kapu (276a/18) < OT. kapuğ < ET. (Uyg.) kapağ, belli < bellü (171a/19) < OT. belgülü, egerli < egerlü (158a/13) < ET. egerlig.

Sonundaki /+g/ ve /+ğ/ler düştüğü hâlde yuvarlak ünlü taşımayan kelimeler de metinde bulunmaktadır:

acı (151a/18) < OT. açığ < ET. acığ, katı (183a/20) < ET. katığ.

c) Yapım Eklerindeki Yuvarlak Ünlülerin Etkisiyle Yuvarlaklaşan Kelimeler

Bazı yapım eklerindeki ünlüler, Eski Türkçe devrinden beri yuvarlaktır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de bu yuvarlaklık devam etmektedir. Bu ekler, +*aru*, +*erü*, -(*u*)*k*, -(*ü*)*k* ekleridir. Bu özellikle yuvarlaklaşan kelimeler metinde bulunmaktadır.

açuk (269b/19) > açık, kesük (273b/06) > kesik, delüg (273b/06) > delik.

d) Eskiden Beri Yuvarlak Ünlü Olan Kelimeler

Bazı kelimelerde yuvarlak ünlü bulunuşunu, bir sebebe bağlamak mümkün değildir. Nitekim bu kelimeler Eski Türkçe döneminde de yuvarlak ünlü özelliği taşımaktaydılar. Bunların belli bir bölümü Anadolu ağızlarında hâlâ yuvarlak ünlü olarak kullanılmaktadır. Metinde bu özelliğe uyan şu kelimeler bulunmaktadır:

kendü (239a/08), delü (205a/24), girü (240b/13) < OT. kirü < ET. kerü, kirü, berü(244b/17) < OT. berü.

2.1.1.1.2.2. Eklerde Yuvarlaklaşma

a) Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşan ekler

-Up (Fiilden İsim Yapma / Zarf-fiil) Eki

Köktürkçede -p olarak kullanılan bu ek, ilk fiilin yapılmasından hemen sonra ikinci fiilin yapıldığını ya da yapılacağını anlatır. Oğuz lehçelerinde -Ip şeklinde kullanılmışken, Eski Anadolu Türkçesinde -p dudak ünsüzünün eki yuvarlaklaştırmasıyla devamlı yuvarlak ünlü ile birlikte kullanılmıştır. Metinde de Eski Anadolu Türkçesinin bu özelliğini koruduğu görülmektedir.

calınup (242b/02), şarup (242b/03), aralayup (243a/11), yürüyüp (242a/17).

+IU (İsimden İsim Yapma) Eki

+IU eki, Köktürkçede +Ilg şeklindedir. Düz ünlü kelimelere her zaman düz şekliyle gelir. Daha sonra, ekin sonundaki +g ünsüzünün düşmesi ile ekin yuvarlaklaştığı düşünülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, bu ekin yuvarlak bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Metinde belli bir standartlaşma olmasa da, bu ekin çoğunlukla yuvarlak bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Yuvarlak sıralı kelimelere gelen bu ek dudak uyumuna tâbi iken, düz sıralı kelimelere eklendiğinde uyum dışı kalmıştır:

otağalu (154a/19), başlu (182a/08), bağlu (186a/03), kuşaklu (276a/07).

Ek metinde bazı örneklerde aslına uygun olarak düz ünlüsünü muhafaza etmiştir. Bu durumda düz sıralı kelimelere eklendiğinde uyuma tâbi olmuş, yuvarlak sıralı kelimelere eklendiğinde uyum dışı kalmıştır:

yollı (267a/21), kalқанlı (183b/23), çenberli (197b/18).

+sUz (İsimden İsim Yapma) Eki

+IU ekinin olumsuz olarak kullanılan bu ek, sonradan yuvarlaklaşan eklerden birisidir. Nitekim Köktürkçede düz ünlü kelimelere düz şekliyle eklenmiştir. Fakat Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çoğunlukla yuvarlak ünlüdür. Metinde de hem düz hâli ile hem de yuvarlak hâliyle kullanıldığı görülmektedir.

Metinde bu ekin etkisiyle dudak uyumu dışında kalan kelimeler bulunmaktadır:

añsuzdan (169b/05) < ET. añ + sız + (ı) n , özensüz (228b/18), şusız (269b/12).

Ekin metinde dudak uyumuna tâbi olduğu kullanımlar da bulunmaktadır:

deñsiz (188b/20), nikāhsız (238a/23).

-U (Fiilden İsim Yapma) Eki

-U < -(I) g – gU – U şeklinde bir değişim göstererek Köktürkçeden Eski Anadolu Türkçesine geçen bu ek, bu dönemde yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Metinde birkaç kelime bu kullanıma rastlanmaktadır ve bu kullanımlar uyuma tâbidir:

korğu (166a/21) < OT. kırkı – kırku, tolu (249a/13) < OT. tolu < ET. tolu.

-GUn (Fiilden İsim Yapma) Eki

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak hâliyle kullanılan bu ek, metinde yuvarlak ünlülü ve düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Yuvarlak sıralı kelime dudak uyumuna tâbidir, düz sıralı kelime dudak uyumu dışında kullanılmıştır:

yorgun (202b/18), taşgun (204a/08).

Ek metinde düz ünlülü olarak da kullanılmıştır ve bu kullanım dudak uyumuna tâbidir:

taşgın (203b/06), dizgin (174b/03).

+m, +Im, +Um, +ImIz (1. Şahıs İyelik) Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde birinci teklik şahıs iyelik eki +m'dir. Fakat bu ekin yardımcı sesi Eski Anadolu Türkçesinde her zaman yuvarlak bir ünlü olmuştur. Bu durum, dudak ünsüzü olan m'den kaynaklanmaktadır. Metinde yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığında dudak uyumu dışında kalmıştır.

pādişāhum (147b/11), gümānum (149b/19), kızum (150a/15).

Metinde ekin düz ünlülü kullanımları daha yaygındır. Ek bu durumda düz sıralı kelimelere eklendiğinde uyuma tâbi iken yuvarlak sıralı kelimelere eklendiğinde dudak uyumu dışında kalmıştır:

yolımız (233b/04), göñlim (284b/01).

+(U) ñ, + (U) ñUz (2. Şahıs İyelik) Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde 2. teklik şahıs iyelik eki +ñ'dir. Ancak, tıpkı 1. teklik şahıs iyelik ekinde olduğu gibi bu eklerde de kendisine gelen yardımcı ses genellikle yuvarlak bir ünlü olmuştur. Metinde bu eklerin yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı yerlerde dudak uyumu dışında kaldığı görülmektedir.

murāduñ (146a/04), arķalaruñ (146a/08), Ōırzıñuz (261b/07), ķangıñuz (236b/25).

Ek metinde düz ünlülü olarak da kullanılmıştır, bu kullanımlarda tekil şahıs +In eki dudak uyumuna tâbi iken, çoğul şahıs +InIz eki dudak uyumuna tâbi değildir:

pederiñ (221b/15), devletiñ (234b/20), kendüñiz (159a/14).

+(U) m (1. Tekil Şahıs) Eki

Dudak ünsüzü olan m'nin etkisiyle birinci teklik şahıs ekine gelen ünlüler yuvarlak ünlü olmuştur. Metinde bu kullanıma uygun örnekler bulunmaktadır. Ek yuvarlak sıralı kelimelerde uyuma tâbi iken düz sıralı kelimelerde uyum dışındadır:

ķulunum (151b/03), yıķayum (269a/15).

+(U) ñ, +nUñ (İlgi Hâli) Ekleri

Eski Türkçe döneminde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygunluk gösteren bu ek, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlaklaşmıştır. Metinde ek çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu durumda düz sıralı kelimelere eklendiğinde dudak uyumu dışında kalmıştır:

Ehrimân'ıñ nizesin (146b/09), ħalkıñ yöni (148a/02), erüñ mertebesin (148a/21).

-vUz (I. Çokluk Şahıs) Eki

“Çokluk birinci şahıs -vuz, -vüz eki b-v değişikliği ile eski biz'den çıkmıştır. Vokali ise v tesiri ile yuvarlaklaşmıştır” (Ergin, 2003: 285).

Metinde bu kullanım sadece bir kelimedede görülmektedir ve dudak uyumuna tâbi değildir:

çıkaravuz (201b/06).

+Uz (I. Çokluk Şahıs) Eki

+vUz ekinin bir ileri safhasıdır. Yuvarlaklığı da buradan gelmektedir. +uz, +üz eki Batı Türkçesinin hâkim çokluk birinci şahıs eki durumundadır. Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devirlerinde daima yuvarlak vokalli olmuş, Osmanlıca içinde vokal uyumuna bağlanarak bugünkü şekilleri ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003: 285). Metinde hem düz hem yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek çoğunlukla dudak uyumu dışında kullanılmıştır:

şahib-kırânuz (146a/23), oluruz (148b/12), bilürüz (148a/19), alurız (228b/13).

-AlUm (I. Çokluk Şahıs Emir) Eki

“Çokluk birinci şahıs emir eki Eski Türkçede -alım, -elim şeklinde iken Batı Türkçesinin ilk devirlerinde ekin son vokali yuvarlaklaşıp -alum, -elüm şeklini almıştır. Osmanlıcanın sonlarına kadar bu yuvarlak kullanım devam etmiştir” (Ergin, 2003: 306). Metinde bu ek hep düz ünlülü olarak kullanılmıştır ve dudak uyumuna bağlıdır.

görelim (145b/18), diyelim (147b/12), tütalım (173b/23).

-Ur (Geniş Zaman) Eki

“-Ur eki geniş zaman eklerinin en eskisidir. Eski Anadolu Türkçesinde konsonantla biten fiillerde yine bu ek kullanılmıştır” (Ergin, 2003: 293). Metinde ekin kullanımına rastlanmaktadır ve dudak uyumu bakımından eklendiği sıraya aykırı şekillerde kullanıldığında uyuma tâbi değildir.

gelürsüz (158b/04), bilürsüz (221a/19), çalışur (243a/02), kalur mı (265b/19).

-UrAk (Zarf-fiil) Eki

“Bu ek, Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında teşekküle başlamıştır. O devirde eki -urağ, -ürek, -ırağ, -irek şeklinde görüyoruz.” (Ergin, 2003: 341). Metinde -urağ, -ürek şeklinde yuvarlak ünlülü kullanıma rastlanmaktadır. Bu kullanım dudak uyumuna bağlı değildir.

yuvarlanurağ (156a/16), ohşayurağ (217b/05), söyleşürek (247b/25).

Metinde ayrıca bu ekin -arağ, -erek şeklinde kullanıldığı da görülmektedir. Bu kullanım düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

katarağ (150b/20), açarağ (168b/24), çağışdararağ (194a/24).

-Uñ (2. Çoğul Şahıs Emir) Eki

“Çokluk ikinci şahıs emir eki Türkçede aslında *-ñ* şeklinde idi. Batı Türkçesinde, uzun müddet konsonantla biten fiillerde bu eklerin önündeki yardımcı vokal daima yuvarlak olmuştur. Bu vokallerin vokal uyumuna bağlanması ancak Osmanlıca'nın son devirlerinde olmuştur” (Ergin, 2003: 306-307).

Metinde bu ek çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır ve bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

buyuruñ (157a/07), tutuñ (157b/05), uruñ (168a/16).

Ekin düz ünlülü kullanımları da metinde bulunmaktadır ve bu kullanım düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

varıñ (187b/10), gidiñ (187b/10), istiğbâl idiñ (232b/02), açıñ (235b/01).

+cIk, +cUk (İsimden İsim Yapma) Ekleri

+*cık*, +*cik*, +*cuk*, +*cük* eki Eski Türkçede yoktu. Bu ekin Türkçede eskiden beri görülen ve kendisinin bir eşi olan +*cağ*, +*cek* ekinden türemiş olduğu anlaşılmaktadır (Ergin, 2003: 164). Metinde düz ve yuvarlak ünlülü olarak sadece birkaç kelimedede kullanılmıştır ve yuvarlak ünlülü kullanımı dudak uyumuna tâbi değildir.

ağacığım (188b/25), kocacığım (253b/03).

-dIkA, -dUkA (Zarf-fiil) Ekleri

-*dIk*, -*dUk* geçmiş zaman sıfat-fiil ekleri üzerine eşitlik hâli eki gelerek oluşturulan bir ektir. Metinde düz ünlülü kullanımlar dudak uyumuna tâbidir. Yuvarlak ünlülü kullanımlarda ise yuvarlak sıralı kelimeler dudak uyumuna tâbidir.

urduğça (233a/13), olmaduğça (146a/15), girmedükçe (148b/15).

-dUkdA (Zarf-fiil) Eki

-*dUk* geçmiş zaman sıfat-fiil eki üzerine bulunma hâli eklenerek oluşturulan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde çok sık kullanılmıştır. Bu ek cümleye zaman anlamı katar. Metinde çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır ve bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

olduğda (145b/12), toğunduğda (146b/07), aldığda (147a/14), eyledükde (146a/21).

Metinde bu ekin düz ünlülü kullanımları da bulunmaktadır ve bu kullanım düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

gördükde (184a/06), oldığda (154b/02), kondığda (155a/18).

Ünlüsü Aslında Yuvarlak Olan Ekler

-dUk (Sıfat-fiil) Eki

Köktürkçede en sık kullanılan sıfat-fiil ekidir. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde her zaman yuvarlak ünlülüdür. Ünlü uyumuna Osmanlıca döneminde bağlanmıştır. Ek metinde çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanılmış ve düz sıralı kelimelere eklendiğinde dudak uyumu dışında kalmıştır.

alduğı şeyleri (247a/18), didüğü zamān (246b/16), yıkıldığı (252a/03).

Ek metinde düz ünlülü olarak kullanıldığında uyuma tâbi olmuştur:

bağladığım eşirleri (186a/08), kullandığı nize (184a/08).

-dUr Faktitif Eki

Oldurma ve yaptırma ekidir. Türkçede eskiden beri bulunan ve işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Eski Türkçede ekin *-tur-*, *-tür-*, *-dur-*, *-dür-* olarak yalnız yuvarlak şekilleri vardı. Bunlardan da *-tur-*, *-tür-* daha eski ve aslı şekil olup *-dur-*, *-dür-* sedalılışma ile sonradan ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise ekin yalnız yuvarlak ve d'li şekilleriyle kullanıldığını görüyoruz: *yan-dur-*, *it-dür-* misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2003: 212-213). Bu ekin metinde düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü kullanımları mevcuttur. Ek dudak uyumu bakımından tam bir uyum göstermemektedir:

toldırıp (189b/25), indüre (263b/17), barışduralım (259a/24).

Ekin metinde dudak uyumuna tâbi olarak yuvarlak tabanlara yuvarlak ünlülü, düz tabanlara ise düz ünlülü olarak eklendiği de görülmektedir:

itdirerek (146b/13), bildirdiler (150a/03), yapdırıp (260b/12), kındurır (284a/13).

-Ur Faktitif Eki

Köktürkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde bu ek tamamen yuvarlak olarak kullanılmıştır. Metinde çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

uçurdılar (240b/07), kaçurdu (252b/02), getürdiler (237b/18) < ET. ketür- < keltür-.

Metinde bu ek bazen uyuma tâbi olarak da kullanılmıştır:

aşırıp (191a/07), yatırıp (228b/18), kaçırıp (257b/04).

+dUr (Bildirme) Eki

Bu ek, *turur* (< *tur-ur*) yardımcı fiilinin hece düşmesine uğramasıyla oluşmuştur. Eski Anadolu Türkçesi döneminde henüz ekleşme sürecini tamamlamamıştır. Hem çekimli fiil şeklinde hem de *+dUr* şeklinde görülür. Ekleşmiş şekli her zaman yuvarlak ünlülüdür. Yuvarlaklık *tur-* fiilinin aslından gelmektedir.

Metinde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

degildür (150a/05), leşkerdür (150a/19), beyindür (150a/24), eyüdür (231b/22).

-sUn (3. Teklik Şahıs Emir) Eki

Köktürkçede tamamen yuvarlak olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de bu özelliğini korumuştur. Eski Türkçede *-zun*, *-zün*; *-sun*, *-sün* şeklinde kullanılan teklik üçüncü şahıs emir eki Batı Türkçesine de *-sun*, *-sün* şeklinde geçmiş, Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlıca'nın son devirlerine kadar hep yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Ergin, 2003: 306).

Metinde bu ekin çoğunlukla yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak yuvarlak sıralı kelimelerde uyuma tâbi olduğu, düz sıralı kelimelerde uyum dışı kaldığı görülmektedir:

tursun (146a/19), olmasun (148a/14), ıalmasun (148a/23).

Ek metinde düz ünlü kullanıldığında uyuma tâbi olmuştur:

girsın (207b/06), varsın (238a/09), gelsin (173b/10).

-sUnlAr (3. Çoğul Şahıs Emir) Eki

Eski Türkçede -zunlar, -zünler; -sunlar, -sünler; -sular, -süler Batı Türkçesinde Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devirlerinde -sunlar, -sünler şeklinde olmuş, Osmanlıcanın son devirlerinde vokal uyumuna bağlanarak bugünkü -sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler şekilleri ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003: 307). Metinde çoğunlukla yuvarlak ünlü kullanılan bu ek yuvarlak sıralı kelimelerde uyuma tâbi olarak kullanılmıştır:

ıonsunlar (150a/08), olsunlar (155b/17), görsünler (196a/02).

Metinde düz sıralı kelimelere gelen bu ek uyum dışı kalmıştır:

gelsünler (184b/24), ıalmasunlar (176a/13), eylesesünler (177a/03).

Ek metinde sadece *göstersinler* kelimesinde düz ünlü olarak kullanılmıştır:

göstersinler (273b/03).

-U (Zarf-fiil) Eki

Köktürkçede en sık kullanılan zarf-fiil ekidir. Bu ekin kullanım alanı Eski Anadolu Türkçesinde daralsa da kullanıldığı yerlerde daima yuvarlak ünlüdür. Ünlü ile biten kelimelere eklendiğinde araya -(y) ünsüzü girmektedir. Metinde yuvarlak ünlü kullanılan bu ek dudak uyumuna tâbi olmamıştır:

diyü (213a/21), yürüyü (185b/24), arayu (211b/07).

+ArU (Yön Bildirme) Eki

Bu ek Eski Türkçede +ğaru, +gerü şeklinde idi. Batı Türkçesine geçerken ğ ve g'nin düşmesi ile +aru, +erü şekline girmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ek, yuvarlak vokalli olarak hep +aru, +erü şeklinde idi: *yuğ+aru*, *iç+erü*, *dik+erü* (*dikine*) misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2003: 242). Metinde bu ek çoğunlukla yuvarlak ünlü olarak kullanılmıştır ve bu durumda dudak uyumu dışında kalmıştır:

yuğarudan (265b/14) < ET. yoğaru-yoğgaru, ilerü (151a/13) < ET. , OT. ilgerü.

Metinde bu ekin düz ünlü olarak kullanıldığı yerlerde uyuma tâbi olduğu görülmektedir:

içeri (215a/07), beri (254b/16), ileri (246a/07), yuğarı (267a/02).

-mUr (Fiilden İsim Yapma) Eki

İşlek olmayan bir ektir. Dudak ünsüzü olan m'nin etkisiyle yuvarlaklaşma ortaya çıkmıştır. Ek dudak uyumuna tâbi değildir.

Metinde sadece bir kelime rastlanmaktadır.

yağmur (237b/23) < ET. , OT. yağmur-yamğur

+dUz (İsimden İsim Yapma) Eki

İşlek olmayan bir ektir. Metinde sadece bir örnekte yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıkan bu ek uyuma tâbidir:

gündüz (154a/15) < ET. , OT. kün+tüz

+tUk (İsimden İsim Yapma) Eki

İşlek olmayan bir ektir. Metinde yuvarlak ünlülü olarak sadece bir örnekte karşımıza çıkan bu ek uyuma tâbidir:

kıltuğ (146b/08) < OT. kıol+tığ

b) Düz Ünlü Taşıyan Ekler

+İ (Belirtme Hâli) Eki

Eski Türkçede isimlerden sonra kullanılan +g, +ğ akkuzatif eki konsonantla biten isimlerde önüne gelen yardımcı vokali sonradan kendi bünyesine alarak +ıg, +ig, +uğ, +üg şekline geçmiştir. Batı Türkçesine gelince, sonundaki g ve ğ sesleri düştüğü için isimlerden sonra gelen akkuzatif eki +ı, +i şekline geçmiştir (Ergin, 2003: 232). Bugünkü ortak söyleyişte kullanılan belirtme hâl ekleri +ı, +i, +u, +ü şeklindedir.

Metinde belirtme hâl eki çoğunlukla düz ünlülü olarak kullanılmıştır ve yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumunu bozmuştur.

efendimizi (191b/04), okını (208b/05), oğlını (275b/06).

Belirme hâl eki metinde birkaç kelimeye yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlar o döneme kadar hep düz ünlülü olarak kullanılan bu ekin günümüze doğru yavaş yavaş dudak uyumuna girdiğini göstermektedir.

köşkü (205b/09), kıolu (207b/21), hüşusu (2157b/17).

+İ (3. Teklik Şahıs İyelik) Eki

Adın karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim eklerine iyelik ekleri denir (Korkmaz, 2007: 135).

Teklik üçüncü şahıs iyelik ekleri Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde yalnız düz ünlülü olarak +ı, +i; +sı, +si şeklinde kullanılmıştır. Osmanlıca döneminde ünlü uyumuna girerek, yuvarlak ünlülü olarak da kullanıldığı görülmektedir (Ergin, 2003: 222). Metinde bu ekin çoğunlukla düz ünlülü olarak kullanıldığı ve düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi olduğu görülmektedir.

şikemi (191a/24), aklığı (192a/06), okı (208b/05).

Ek metinde yuvarlak ünlülü olarak da kullanılmıştır. Bu durumda yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi olmuştur.

oğlu (164a/20), ucu (240b/19).

+sİ (3. Teklik Şahıs İyelik) Eki

Ünlü ile biten kelimelerden sonra kullanılan bu iyelik eki Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde düz ünlülü iken Türkçenin Osmanlıca döneminde yuvarlaklaştığı görülmektedir. İncelenen metin Türkçenin Osmanlıca döneminde kaleme alınmasına rağmen

+sI teklik üçüncü şahıs iyelik eki metinde sadece düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu durum yuvarlak sıralı kelimelerde bu ekin dudak uyumu dışında kalmasına neden olmuştur.

nevrüziñ haftası (201a/16), kapaşı (209a/03), kendüsine (268b/04), uyşısı (269a/13).

+İlk (İsimden İsim Yapma) Eki

Çok eski dönemlerden bu yana Türkçenin isimlerden, yer, âlet, topluluk isimleri, soyut isimler ve sıfatlar yapan belli başlı eklerinden birisidir. Eski Türkçede vokali düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde vokal uyumu dışında kalmış ve Batı Türkçesinin bu ilk devresinde ekin yalnız düz şekilleri kullanılmıştır. Ekin vokal uyumuna bağlanması Osmanlıca döneminde tamamlanmış, ondan sonra ek bugüne kadar yine dört şekilli olarak kullanılagelmıştır (Ergin, 2003: 156-157). Ekin metinde Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki kullanımına uygunluk göstererek sadece düz ünlülü kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna aykırılık göstermektedir.

hoşnudlık (261a/18), çoklık (268b/24), yorgunluk (269b/17), kuşlık (274a/25).

-İ- (Fiilden Fiil Yapma) Eki

Türkçede pasiflik eki olarak bilinen -İ- ekinin önündeki yardımcı vokaller Eski Türkçede vokal uyumuna bağlanmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise bunlar bir müddet vokal uyumu dışında kalmış ve yuvarlak fiillerde de düz şekilleri kullanılmıştır. (Ergin, 2003:207). Ekin metinde çoğunlukla düz ünlülü olarak kullanılması Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımına uygunluk göstermektedir. Bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumunu bozmuştur.

düzildiler (157b/24), süzilüp (170a/04), urılup (158a/18).

Ekin metinde yuvarlak ünlülü kullanımı sadece birkaç kelimeye görülmektedir. Bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna uygunluk göstermiştir.

koyulup (231b/16), söyleşülür (254a/12).

-n- (Fiilden Fiil Yapma) Eki

Kendi kendine yapma veya olma ifade eden -n- eki Eski Türkçede vokal uyumuna bağlı idi. Fakat Eski Anadolu Türkçesinde bu uyum bozulmuş, yardımcı seslerin bir müddet yalnız düz şekilleri kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinden sonra bu yardımcı sesler tekrar vokal uyumuna bağlanmıştır (Ergin, 2003: 203). Metinde bu ek Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımına uygun olarak yalnız düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Ek düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

bulındum (148a/06), görünürdi (174b/02), olındı (145b/11).

-n- ekinin metinde yuvarlak sıralı kelimelerden sonra düz ünlülü olarak kullanıldığından bu kelimelerde dudak uyumunu bozmuştur.

bulunmadıkça (153a/09), olınmaz (267a/05), düşindikde (225a/06).

-ş- (Fiilden Fiil Yapma) Eki

Fiil kök veya gövdelerine gelerek oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından karşılıklı ya da toplu olarak yapıldığını gösteren ve işteş çatı kuran ek (Korkmaz, 2007:135). Metinde karşılaşılan bütün -ş- eklerinde işteşlik anlamı bulunmamaktadır.

-ş-'den önce gelen yardımcı vokaller Eski Türkçede vokal uyumuna bağlı idi. Eski Anadolu Türkçesinde bir müddet uyuma aykırı olarak yalnız düz şekilleri kullanılmıştır: *uy-ı-ş-*, *ur-ı-ş-*, *gül-i-ş-* misallerinde olduğu gibi. Eski Anadolu Türkçesinden sonra uyum çerçevesine sokulmuş ve bu şekilde kullanılagelmiştir (Ergin, 2003: 209).

Metinde bu ekin kullanımında da bir standartlaşmadan söz etmek mümkün değildir. Metinde çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesindeki gibi düz ünlülü olarak kullanılan -ş- eki yuvarlak sıralı kelimelerde bu kullanımıyla dudak uyumunu bozmuştur.

buluşup (266a/07), buluşayım (251b/06), görüşdiler (251a/03).

Ekin yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi olarak yuvarlak ünlülü kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır.

koçuşup (251a/03), uruşunca (199a/12), yapuşaydın (274b/22).

-(A) sIn (2. Teklik Şahıs İstek) Eki

Fiile istek, niyet kavramları veren tasarlama kipi; yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir. -A eki ile kurulur.

Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü olarak kullanılan bu ek metinde de uyuma girerek hep düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Ek düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbidir.

olasın (186a/08), komıyasın (230a/12), yığasın (155a/01), bulınasın (155a/02).

-dİ (Görülen Geçmiş Zaman) Eki

Eski Türkçede -tı, -ti, -dı, -di şeklinde kullanılan görülen geçmiş zaman eki Eski Anadolu Türkçesinde çoğunlukla -dı, -di şeklinde idi. t'li ve yuvarlak şekillerinin ortaya çıkması Osmanlıca döneminde olmuştur (Ergin, 2003: 299). Metinde bu ek düz ünlülü olarak kullanılmıştır ve düz sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi olmuştur:

bağlardım (149a/17), getürdim (146a/08), kondılar (148a/08), getürtdi (181a/02).

-mİş (Öğrenilen Geçmiş Zaman) Eki

Eski Türkçede ekin yalnız -mı, -miş olarak düz şekilleri vardı. Ekin Eski Anadolu Türkçesinden başka Osmanlıcanın ilk devirlerinde de hep düz şekli devam etmiş, ekin yuvarlak şekilleri ancak Osmanlıcanın sonlarına doğru ortaya çıkarak bugünkü çok şekillilik meydana gelmiştir (Ergin, 2003: 300). Metinde Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki gibi sadece düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

cemÖ eylermiş (146a/04), göndermiş (171a/07), perkitmişler (180a/05).

-mİş eki metinde yuvarlak sıralı kelimelerden sonra düz ünlülü şekliyle kullanılarak dudak uyumu dışında kalmıştır.

çāk olmuş (147a/09), oturmuş (151b/21), öldürmüş (172b/19), gelürmüş (181b/15).

-sİz (Geniş Zaman 2. Çokluk Şahıs) Eki

Çokluk ikinci şahıs eki Eski Anadolu Türkçesinde -sı, -siz olarak kullanılmıştır. Ek, Osmanlıcada da bir müddet böyle devam etmiş, sonra Osmanlıca içinde teklik ikinci şahsa bağlanıp, onun z çokluk belirtisi almış şekli olarak -sınız, -siñiz şekline geçmiştir (Ergin, 2003: 285). Ek, metinde işlek bir biçimde kullanılmıştır.

çevirmez misiz(148a/17), geçesiz (148a/22), gitüresiz (174a/06).

Metinde bu ekin, yuvarlak ünlülü kullanımlardan sonra düz ünlülü olarak kullanılıp dudak uyumunu bozduğu örnekler de bulunmaktadır.

gelürsiz (158b/04), gitmelüsiz (208a/13), bilürsiz (221a/19).

-süz, -siz eki Türkçenin Osmanlıca dönemi içerisinde -sıñız, -siñiz şeklini almıştır. Ekin bu kullanımına metinde rastlanmaktadır. Metinde hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Osmanlıca döneminin izlerinin görülmesi incelenen eserin dil özellikleri bakımından geçiş dönemine ait olduğunu göstermektedir.

ne dirsiñüz (148a/16), istersiñüz (153a/08), gidersiñiz (174a/04).

-mİş (Sıfat-fiil) Eki

Türkçede işlek olarak kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde bu ekin yalnız düz ünlülü şekilleri vardı. Ek Türkçenin Osmanlıca döneminde vokal uyumuna girerek çok şekilli kullanılmaya başlamıştır. Metinde ekin sadece düz ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna aykırılık oluşturmuştur.

tonanmış yedek gergedān (149b/22), cāmeler giymiş bir şāh (177b/22).

-IncA (Zarf-fiil) Eki

Eski Türkçede bu ek -ğınça, -ginçe şeklinde iken Batı Türkçesine -ınça, -inçe şeklinde geçmiş ve Eski Anadolu Türkçesinde uzun zaman bu şekilde kullanılmıştır. Osmanlıca döneminde ek c'li şekle sokularak ve vokal uyumuna bağlanarak bugünkü şekiller ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003: 342). Zaman ifadesi taşıyan işlek bir zarf-fiil eki olan -inca, -ince'nin metinde bu anlamıyla kullanılmıştır.

bağınca (166a/24), eşidine (171a/09), ağsırınca (186b/03).

Metinde ekin dudak uyumuna aykırı olarak, yuvarlak sıralı kelimelerden sonra düz ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir.

dönince (167a/24), olinca (167b/24).

Ekin metinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılıp yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi olduğu da görülmektedir.

dönünce (194b/07), uruşunca (199a/12).

-mİ (Soru) Eki

mu edatından gelen soru eki Eski Türkçede -mu, -mü şeklinde yalnız yuvarlak vokalli idi ve uyuma bağlı değildi. Batı Türkçesinde ise ekin başlangıçta yalnız düz şekilleri olmuş ve ek yine uyum dışında kalmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde eki daima düz vokalli olarak -mı, -mi şeklinde görüyoruz. Ek Osmanlıca içinde uyuma bağlanmış ve bugünkü çok şekilliliğe kavuşmuştur (Ergin, 2003: 243). Ek metinde bütünüyle düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu kullanımıyla metin Eski Anadolu Türkçesi döneminin izlerini taşımaktadır. Sadece düz ünlülü olarak kullanıldığı için yuvarlak sıralı kelimelerde dudak uyumuna tâbi değildir.

kuşcılığa mı (186b/04), gördiñ mi (186b/09), tırır mı (190a/18), dirilür misin (202b/04).

-AcAk (Sıfat-fiil) Eki

Gelecek zaman ifade eden bu ek, en işlek sıfat-fiil eklerinden biridir. Metinde bu ek dudak uyumuna tâbi olarak kullanılmıştır.

hışmına uğrayacak oğlan (145a/17), Öasker konacak yiri (176b/10).

+ncI (İsimden İsim Yapma) Eki

Sıra sayı isimleri yapmakta kullanılan bu ekin geçmişi bir hayli eskidir. Ek, Eski Türkçede +nç şeklindeydi. Eski Türkçeden sonra +nç ekinin sonuna bir *i* eklenmiş ve ek, Batı Türkçesine böylece +nçi şeklinde geçmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde bir müddet ek yalnız ç'li olarak kullanılmış, sonra +nci şekline geçmiştir. Ek Osmanlıcanın son devirlerinde bu ses uyumuna girerek çok şekilli olarak kullanılmaya başlamıştır (Ergin, 2003: 168-169). +ncI eki, metinde daima düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

on ikinci(147a/18), on yidinci(148a/04).

Ek metinde daima düz ünlülü olarak kullanıldığından yuvarlak sıralı sıra sayı isimlerine eklendiğinde dudak uyumuna aykırılık oluşturmuştur.

toğuzuncı(147a/12), yigirmi dördüncü(151a/23), üçüncü(178a/19).

+cI (İsimden İsim Yapma) Eki

Türkçede +cI ekinin işlevi meslek isimleri yapmaktır. Ek Eski Türkçede sadece +cı, +çi şeklinde kullanılmaktayken Batı Türkçesinin ilk devirlerinde c'li kullanımlar da görülmeye başlamıştır. Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca dönemlerinde ekin sadece düz ünlülü kullanımları görülmektedir. Ekin yuvarlak ünlülü kullanımları Osmanlıcanın son dönemlerinde ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003: 158-159). Metinde bu ek sadece düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

zindancı (213b/20), bekci (219b/01).

Ek metinde hep düz ünlülü kullanıldığı için yuvarlak sıralı kelimelere eklendiğinde dudak uyumuna aykırılık oluşturmuştur.

kuşçılığa (186b/04), timurcü(202b/14).

Ekin ünsüz benzeşmesiyle ç'li kullanıldığı kelime de metinde vardır.

konakçı(154a/17).

+dAş (İsimden İsim Yapma) Eki

Türkçede, eşlik, ortaklık, mensubiyet, bağlılık ifade eden isimler yapan bir ektir. Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin vokal ve konsonant uyumları çerçevesinde +daş, +deş, +taş, +teş olarak dört şekilde kullanılırken Batı Türkçesinde çok şekilliliğini kaybetmiş ve yalnız +daş şeklinde kullanılagelmiştir (Ergin, 2003: 168). Metinde çok fazla kullanılmayan bu ek, dudak uyumuna tâbidir.

karındaşı(205a/07), kardaş(248a/10).

-İcI (Fiilden İsim Yapma) Eki

Türkçede eskiden beri kullanılan işlek bir ektir. Çokluk, aşırılık, devamlılık anlamlarını taşıyan isimler yapar. Eski Türkçede *-ı-ğçı*, *-i-ğçi* ve *-ğuçı*, *-güçi* şekillerinde kullanılan bu ekin Batı Türkçesinde sonundaki ve başındaki *ğ* ve *g* düşmüş; böylece ek Eski Anadolu Türkçesine *-uçı*, *-üçi* şeklinde geçmiştir. Sonradan *ç*'nin ötümlüleşme ve yuvarlak vokal düzleşmesi ile *-ıcı*, *-ici* şeklini almış; son zamanlarda vokal uyumuna bağlanarak bugünkü çok şekilli hâle gelmiştir (Ergin, 2003:191). Metinde tek bir kelime görülen bu ek düz ünlülü olarak kullanılmış ve dudak duyumuna aykırılık göstermiştir.

öldürici (268a/19).

+Im (İlgi) Eki

Türkçede *ben*, *biz* zamirlerine gelerek, belirtili isim tamlaması kurmaya yarayan bir ektir. Düz ünlülü olarak kullanılır. Ek metinde daima düz ünlülü olarak kullanılmıştır ve dudak uyumuna tâbidir.

benim ayağıma (205a/15), benim tâziyânem(211a/03), bizim dâstânımız(215a/11).

+dA (Bulunma Hâl) Eki

Türkçede, kelime, kelime gruplarında ve cümlelerde kullanılarak bulunma anlamı taşımalarını sağlayan bir ektir. Türkçenin bütün dönemlerinde ünlü uyumuna uyduğu görülür. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada yalnız *d*'li şekilleri kullanılmıştır. Metnin bütününde *d*'li kullanılmıştır ve bu durum bazı kelimelerde ünsüz benzeşmesine aykırılık göstermiştir.

tağda (202b/21), cānibde (202b/21), elbetde (211a/05), dönışde (211a/18).

+dAn (Ayrılma Hâl) Eki

Türkçede, kelime, kelime gruplarında ve cümlelerde kullanılarak ayrılma, uzaklaşma anlamları taşımalarını sağlayan bir ektir. Ablatif eki Eski Türkçede konsonant uyumuna bağlı olmayarak *+tın*, *+tin*, *+dın*, *+din* şeklinde dar vokalli iken Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devrelerinde *+dan*, *+den* şeklinde kullanılmıştır. Osmanlıcanın sonlarında konsonant uyumuna bağlanarak bugünkü *+dan*, *+den*, *+tan*, *+ten* şekillerini almıştır (Ergin, 2003:236). Ek metinde Eski Anadolu Türkçesindeki gibi yalnız *d*'li olarak kullanılmıştır. Bu kullanım bazı kelimelerde ünsüz benzeşmesine aykırılık göstermiştir.

yüksekden (154a/20), ırakdan (186a/02), taraftan (186a/14).

2.1.1.2. Ünlü Düşmesi

“Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesine ünlü düşmesi denir” (Korkmaz, 2007: 227).

Dilimizde orta heceler vurgusuz olduğundan dolayı, kelime ortasında vokal düşmesi fazla görülmektedir.

Metinde de ünlü düşmesine sıklıkla rastlanmaktadır.

üzre (186b/20) <öz+e (Zarf-Fiil eki)+r+i, oğlu(187a/16) < ET. , OT. oğul, uyku (228a/07) < uyu-ku, beñzer (145b/24) < beñiz+e-r.

i- fiili Eski Türkçede *er-* şeklinde iken Batı Türkçesine geçerken *r*'si düşmüş, *e-i* değişmesi ile vokali de değişerek *i-* şekli ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003:316). Bu kullanımın

metinde eklendiği kimi kelimelerde düştüğü, kimi kelimelerde de aynen varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

eylerken (193a/09) < eyler iken, gelürken (206b/22) < gelür iken.

2.1.1.3. Ünlü Birleşmesi (Ünlü Kaynaşması)

Ünlü ile biten bir kelimededen sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman ünlülerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesi olayıdır. Bu şekildeki ünlü düşmesi geçici veya devamlı olabilir.

Metinde ünlü birleşmesine çok sayıda örnek vermek mümkündür.

kimesne (201a/20) < kim+ise+ne, şol (202b/13) < şu+ol, nasıl (190b/18) < ne + aşıl.

2.1.1.4. Ünlü Daralması

Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş ünlülerin *a>ı, o>u, e>i, ö>ü* biçimindeki daralma olayına ünlü daralması denir. Bu olay yazı dilindeki bazı örnekler dışında Anadolu ağızlarında yaygındır (Korkmaz, 2007:226). Ünlü daralmasıyla ilgili metindeki örneklerden bazıları şunlardır:

diyü (191a/04) < de-y-ü, yiye (262b/23) < ye-y-e, niye (202b/06) < ne-y-e.

Bugünkü ortak söyleyişte -yor ekinin daraltıcı özelliğine rağmen, metinde bazı kullanımlarda bu daralmanın gerçekleşmediği görülmektedir.

ideyor (208a/01), kırayor (220a/01), geçeyor (255b/06).

2.1.1.5. Ünlü Türemesi

Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı olarak bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayına ünlü türemesi denir (Korkmaz, 2007:229). Metinde, ünlü türemesi yabancı kelimelerin orta hecesinde gerçekleşmektedir. Bu kelimeler Türkçeye geçerken daha kolay söylenebilmesi için Türkçenin söyleyişine uydurulmaktadır.

şükür (272a/12) < (Ar.) şükr, zehir (215b/09) < (Far.) zehr, devir (191b/23) < (Ar.) devr.

Metinde kelime başında ünlü türemesine de rastlanmaktadır.

ısıcağı (268a/07).

Metindeki *iskele* kelimesi, İtalyanca bir kelimenin, başında ünlü türemesi olarak Türkçeye geçmesiyle kullanılmıştır.

iskele (178b/06) < (İt.) scala

2.1.1.6. Ünlü Değişimleri

/i/-e/ Meselesi

Türkçede *e-i* değişikliğinin örnekleri pek fazla değildir. Eski Türkçedeki *er-* fiili bir değişme ile Batı Türkçesinde *i-* şekline geçmiştir. Aynı şekilde Eski Anadolu Türkçesinde *e*'li olan bazı kelimeler Osmanlıcanın sonlarında ve Türkiye Türkçesinde *i*'ye dönmüşlerdir: *eşitmek>işitmek, eyü>iyi, geymek>giymek* misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2003:79-80). Metinde *er-* fiilinin *i-* şeklinde kullanımı görülmektedir.

eylemiş idi (152a/18), dirler imiş (157a/17), yetişmez iken (157b/02).

Türkçenin her döneminde var olan, fakat neden olduğu tam olarak açıklanamayan /i/-e/ meselesine uygun örnekler metinde de bulunmaktadır. Bu örnekler üç başlıkta değerlendirilebilir:

a) Metinde /i/ ile Yazılıp Bugün /e/ Şeklinde Telaffuz Edilen Bazı Kelimeler

gece < gice (191b/16) < ET. kiç-keç+e, geri < girü (194b/15) < ET., OT. kerü-kirü

ettir- < itdür- (195b/18) < ET. itdür-, yer < yir (192a/04) < OT. yer, er < ET. yer.

devşir- < divşür (217a/07) < EAT. devşür- < ET. tegşür-

b) Metinde /e/ ile Yazılıp Bugün /i/ Şeklinde Telaffuz Edilen Bazı Kelimeler

Eski Anadolu Türkçesinde sık rastlanan bir değişim değildir. Metinde de birkaç kelimede bu değişim görülmektedir.

iyi < eyü (198a/09) < OT. edgü < ET. edgü, eygü, pişman < peşimân (283a/02) < (Far.) peşimân, giydirüp < geydirüp (169a/15) < ET., OT. ked-ür-.

c) Metinde Hem /e/'li Hem de /i/'li Şekilde Kullanılan Bazı Kelimeler

encitme (238b/02) – incitme (199b/23), endirdi (165a/19) – indirdi (245a/01).

o/u ve ö/ü Meselesi

Türklerin kullandığı alfabelerden birisi de Arap alfabesidir. Bu alfabenin kullanıldığı dönemlerde Türkçedeki yuvarlak ünlüler *o, ö, u, ü* Arap alfabesinden sadece vav (و) harfi ile gösterilmekteydi. Dolayısıyla bu durum, içerisinde yuvarlak ünlü barındıran kelimelerin çeviriyazıya aktarılmasında karışıklıklar ortaya çıkarmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde de bu karışıklık devam etmiş ve aynı kelime farklı eserlerde farklı biçimde yazılmıştır.

Metinde *o/u* ve *ö/ü* harflerini doğru tespit edebilmek için müstensih'in üslûp özellikleri, eserin yazıldığı dönemdeki ek ve kelimelerin kullanım şekilleri ve bu harflere kelime içerisinde yakın olan diğer seslerin durumları dikkate alınmıştır.

a) Metinde Dar-yuvarlak (u/ü) Ünlülü Olarak Tespit Edilen Bazı Kelimeler

kapu (221b/25), kaldırıp (154a/19), ayu (269a/16), eyü (177a/13), yerlü (151b/14).

b) Metinde Geniş-yuvarlak (o/ö) Ünlülü Olarak Tespit Edilen Bazı Kelimeler

konaççı (154a/17), dördinci (177b/07), öldirmek (249b/21).

u>ı, ü>i, u>i Değişmesi

Eski Türkçe döneminde dar-yuvarlak ünlü *u, ü* ile yazılmış bazı kelimelerin metinde düz-dar ünlü *ı, i* ile yazıldığı görülmektedir.

için < içün (250b/25) < ET. uçun, üçün, bitmez (264a/04) < ET., OT. büt-, yukarısı (250a/08)

< OT. yoķaru, yukaru < ET. yoķaru (yok + ğaru).

Eski Türkçede dar-yuvarlak ünlü olan *u* ile yazılan kelime metinde dar-düz ünlü *ı* ile yazılmıştır.

açık (242b/10) < ET. açuķ

Bugünkü ortak söyleyişte dar-yuvarlak ünlü olan *u* ile yazılan iki kelime metinde farklı kullanılmıştır:

kutu < kuṭı (266b/10) < ET. ḳodı-ḳotı, oğun- < oğındı (175a/18)

Eski Türkçede dar-düz ünlü olan *ı* ile yazılan kelimeler metinde de yine dar-düz olarak yazılmıştır. Fakat bu ünlü günümüzde dar-yuvarlak *u* ünlüsü ile kullanılmaktadır.

onu < anı (248a/19) < ET., OT. anı, onu

Eski Türkçede dar-yuvarlak ünlü olan *u-ü* ile yazılan kimi kelimeler metinde de aynı şekliyle yazılmıştır. Fakat bu dar-yuvarlak ünlülerle yazılan kelimeler bugün dar-düz ünlüler *ı, i* ile yazılmaktadır.

ayı < ayu (269a/16) < OT. ayıg, iyi < eyü (249b/18) < ET. (Uyg.) edgü.

ı>u Değişmesi

Eski Türkçede bu değişiklik genellikle *+lıg, +lig* ekindeki *g*'lerin Batı Türkçesinde zamanla düşmesi ve bu düşmenin etkisiyle ünlülerin yuvarlaklaşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Metinde bu değişime uygun kelimeler bulunmaktadır.

atlu (254b/10) < OT. atlıg, başlu (271a/05) < OT. başlıg

Metinde tespit edilen *ı>u* değişimlerinden bazıları şunlardır:

kapı < kapu (276a/18) < OT. қапуғ < ET. kapağ, қапı, yavuz (182a/14) < OT. yafuz < ET. yabız, karaltı < қарaltu (212b/14) < OT. қараñқu.

Arapçada *sandık* şeklinde kullanılan kelime metinde farklı kullanılmıştır:

şanduk (267b/04) < (Ar.) sandık.

i>ü Değişmesi

Metinde az görülen bir değişimdir. Eski Türkçede düz-dar ünlü *i* ile kullanılan kelime, dar-yuvarlak ünlü *ü* ile kullanılmıştır.

küçük (271a/07) < OT. kiçik, kiçük < ET. kiçig, geyük (188a/21) < ET., OT. keyik.

Bugünkü ortak söyleyişte düz-dar ünlü *i* ile yazılan kimi kelimeler metinde dar-yuvarlak ünlü *ü* ile yazılmıştır.

devşir- < divşür (217a/07) < EAT. devşür- < ET. tegşür-, bildir- < bildür- (150a/03).

Arapçada düz-dar ünlü ile kullanılan kelime, metinde dar-yuvarlak ünlü *ü* ile kullanılmıştır.

vādü (202a/23) < (Ar.) vādī

ı>ü Değişmesi

Bu değişim metinde sadece *yürüde* kelimesinde tespit edilmiştir. Eski Türkçede düz-dar ünlü *ı* ile kullanılan kelime, metinde dar-yuvarlak ünlü *ü* ile kullanılmıştır.

yürüde (145a/24) < ET., OT. yorı-

u>a Değişmesi

Eski Türkçede dar-yuvarlak ünlülü *u* ile kullanılan kelime, metinde düz-geniş ünlü *a* ile kullanılmıştır.

boğaz (149a/20) < OT. boğaz, boğuz < ET. (Uyg.) boğuz

a>e Değişmesi

Eski Türkçede düz-geniş-kalın ünlü *a* ile kullanılan kelime, metinde düz-geniş-ince ünlü *e* olarak kullanılmıştır.

yeşil (271b/09) < ET., OT. yaşıl (yaş+ıl)

ı>i Değişmesi

Türkçede *ı-i* değişikliği pek eski değildir. *dahi*, *hani*, *hangi* kelimelerindeki değişme Eski Anadolu Türkçesinden sonra ortaya çıkmıştır. Eski Türkçedeki *tağı*'dan gelen *dahi* Eski Anadolu Türkçesinde *dağı* ve *dağı* olmuştur. Osmanlıcanın son devirlerinde de *dahi* şeklini almıştır. Bu kelimeyi bugün bile *dağı* şeklinde söyleyen ağızlar vardır. *Hani* ve *hangi* kelimeleri ise Eski Anadolu Türkçesinde *kanı* ve *kanı* şeklinde idi ve bu şekiller Osmanlıca içinde de uzun zaman devam etmiştir (Ergin, 2003: 80-81). Metinde bu değişikliğe uygun örnekler bulunmaktadır.

yeşil(177b/22) < ET., OT. yaşıl (yaş+ıl), dağı(248a/07) < OT. taşı, dağı.

Metinde *dağı*, *kanı*, *kanı* kelimelerinin Eski Anadolu Türkçesindeki şekilleriyle kullanıldıkları görülmektedir.

dağı (248a/15) , kanı (253b/06) < OT. kanı < ET. kanu, kanısında (280b/11).

o>ü Değişmesi

Eski Türkçede geniş-yuvarlak ünlü *o* ile kullanılan kelime metinde dar-yuvarlak ünlü *ü* ile kullanılmıştır.

yürüde (145a/24) < ET., OT. yori-

2.1.2. Ünsüzler

Metinde 32 adet ünsüz tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

b, c, ç, d, đ, f, g, ğ, h, ħ, ĩ, j, k, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş, t, t, v, y, z, z, z, z.

Metinde ünsüzlerle ilgili geçen ses hadiseleri şunlardır:

2.1.2.1. Ünsüz Türemesi

Kelimenin ön, iç ve son seslerinde kelimenin aslında olmayan bir ünsüz türemesi olayına ünsüz türemesi denir (Korkmaz, 2007: 231).

a) /y/ Türemesi

Türkçede yardımcı ünsüz olarak kullanılan ünsüzlerden biri *y*'dir. Sonu ünlüyle biten bir kelimeye yine ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde bu iki ünlü arasına *y* ünsüzü girebilmektedir.

Metinde buna örnek gösterilebilecek çok sayıda kelime bulunmaktadır:

diyü (225a/07), burayı (227a/03), eyleye (227a/08).

Metinde kelime başında /y/ türemesi bir kelime bulunmaktadır:

yiderek (227b/25) < iterek

b) /n/ Türemesi

Türkçede *+ki* aitlik eki ve *iyelik* eklerinin vokalle bitenleri ile isim çekim ekleri arasında kullanılan yardımcı ses *n* sesidir. Kendisinden sonra gelen isim çekim eki vokal ve konsonantla

başlayabilir: *el+i+n+den*, *kendi+si+n+e*, *yan+ı+n+da*, *evdeki+n+den* misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2003:145-146). Bugünkü ortak söyleyişte de bu durum aynen korunmaktadır.

Metinde *n* ünsüz türemesine birçok örnek bulunmaktadır:

yirine (231a/13), eline (231a/15), üzerine (231a/16).

c) /ş/ Türemesi

Metinde kelime başında *ş* ünsüz türemesine örnek gösterilebilecek kelimeler *şimdi*, *şol*, *şöyle* kelimeleridir. Bunlardan *şimdi* kelimesi metinde standart bir şekilde kullanılmamış, müstensih bazı yerlerde *imdi*'yi; bazı yerlerde *şimdi*'yi tercih etmiştir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de *imdi* olarak kullanılan bu kelime Dîvânü Lugat-it-Türk'te *amdı* ve *imdi* şeklinde idi (Gülensoy, 2011: 845).

şimdi (236a/26) < OT. uş + imdi, *şol* (227a/01) < OT. uş + ol.

Metinde kelime içinde *ş* türemesi sayı isimlerinin +*ar*, +*er* üleştirme sayı sıfatı eklerini aldıklarında görülmektedir.

yidişer (176a/09), ikişer (183b/22).

2.1.2.2. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin, açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yoğunlukla boğumlanmaları sonucunda söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayına ünsüz ikizleşmesi denir (Korkmaz, 2007: 231).

elig ve *ııg* kelimeleri Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken kelimelerin sonundaki *g* ve *ğ* sesleri düşmüş ve bu düşüşün izi olarak kelimelerin sonundaki *l* ve *s* ünsüzleri ikizleşmiştir. Bu kelimeler metinde ikiz ünsüz olarak kullanılmıştır.

elli (235a/24) < ET. elig, ıssıdır (266b/09) < ET., OT. isig, *yaşşı* (153a/25) < ET. yası.

Bugünkü ortak söyleyişte tek ünsüzle kullanılan kimi kelimeler metinde orijinal şekilleriyle ikiz ünsüzlü olarak kullanılmıştır:

ammā (156b/05) < (Ar.) amma, *kerre* (156b/12) < (Ar.) kerre.

2.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi (Ünsüz Uyumu)

Ötümsüz (sert) ünsüzlerin benzeşmesi, Türkçede ötümsüz ünsüzlerden (*p, ç, t, k, f, s, ş, h*) sonra yine ötümsüz ünsüzlerin gelmesi olayıdır. Ötümsüz ünsüz benzeşmesi kelimeye eklenen eklerin yanında kelime içinde de görülebilir. Bugünkü ortak söyleyişte tam olarak kendini gösteren bu benzeşmeyi metinde tam olarak görmek mümkün değildir. Ötümsüz ünsüzlerden sonra gelen ötümlü ünsüzler aynen kullanılmış, herhangi bir benzeşmeye uğramamıştır. Bu durum o dönemde kullanılan eklerin yazımının kalıplaşmasıyla ilgilidir. Bu ekler şunlardır:

2.1.2.3.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler

Sedalı ünsüzlerle başlayan bazı eklerin, tıpkı Eski Türkçede olduğu gibi, Eski Anadolu Türkçesinde ve dolayısıyla incelenen metinde de ünsüz uyumunu bozduğu görülmektedir. Metinde bu şekilde olan ekler şunlardır:

+dİr Bildirme Eki

olmaktır < olmağdır (170a/23), gerektir < gerekdir (170b/04).

-dİr Fiilden Fiil Yapma Eki

ettirdi < etdirdi (236a/11), iriştirdiler < iriştirdiler (227b/12).

-dİ Görülen Geçmiş Zaman Eki

yıktı < yıkdı (225b/04), tıktı < tıkdı (253b/19).

+dA Bulunma Hâl Eki

tarafı < tarafda (230b/24), telaşı < telâşıda (235a/19).

+dAn Ayrılma Hâl Eki

kılıçtan < kılıçdan (250b/08), kardaştan < kardaşdan (248a/10).

-dİl Sıfat-fiil Eki

oldıktan (269b/09), başdıktan (279a/03).

+cİ İsimden İsim Yapma Eki

bek+çi > bekci (219b/01), çift+çi > çiftci (239a/16).

2.1.2.4. Ünsüz Yumuşaması

Türkçede kelime sonunda bulunan *ç, k, ģ, p, t* konsonantları iki vokal arasında sedalılaşır ve yumuşarlar. Bunlardan *ç, p, t* sadece sedalılaşırlar, *ç-c, p-b, t-d* olur: *agaç+ı > agacı, dip+e > dibe, geçit+i > geçidi* gibi. İki vokal arasında kalan *k* ve *ğ* ise önce sedalılaşarak yerlerini sedalıları olan *g* ve *ğ*'ya bırakırlar; fakat bununla kalmayarak sonra hemen yumuşar ve yumuşak *g* şekline geçerler: *bilek+i > bilegi > bileği, ayağ+a > ayağa > ayağa* gibi (Ergin, 2003: 63).

Metinde tespit edilen yumuşama (ötümlüleşme) örnekleri şunlardır:

getürdik+i > getürdigi (200b/02), olduğ+ın > olduğın (201b/20), yedek (242a/02) < OT. yet-ek, ucı (229a/17) < ET. uç, dibine (187b/03) < OT. tüp, ET. kiçe > keçe > gece: gice (148a/24), kocaçık+ım > kocacığım (253b/03), içmek+e > içmege (185a/02).

2.1.2.5. Ünsüz Düşmesi

Kelime içinde bir ünsüzden önce, kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste *r, n, l, f* gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile *y, g, ģ, k, h* gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayına ünsüz düşmesi denir (Korkmaz, 2007:231). Metinde tespit edilen ünsüz düşmeleri şunlardır:

g/ğ Düşmesi

Oğuz grubuna giren lehçelerde, Eski Türkçenin iç seste hece başı, hece sonu ve kelime sonu *g*'lerinin eriyip kaybolması bir ünsüz düşmesi olayıdır: *açığ > acı, çerig > çeri, kudug > kuyu, ulug > ulu, kışlag > kışla, yaylag > yayla, kurtgar- > kurtar-, suvgar- > suvar-, başkar- > başar-* (Korkmaz, 2007:231). Metindeki *g/ğ* düşmesi örnekleri şunlardır:

acı (171b/24) < OT. açığ < ET. acığ, elli (235a/24) < ET. elig, kışla (215b/10) < ET., OT. kışlağ, başlu (182a/08) < OT. başlığ, yukarıya (216b/21) < ET. yok+garu

Metinde sayı sıfatı olarak kullanılan *yigirmi* kelimesi Eski Türkçedeki şekliyle kullanılmıştır:

yirmi < yigirmi (146b/19) < ET., OT. yigirmi

Bugünkü ortak söyleyişte *ödül* şeklinde kullanılan kelime metinde Anadolu ağızlarındaki şekliyle kullanılmıştır:

ödül < ögdül (206a/07)

g/ğ ünsüzlerinin düşmesi metindeki bazı eklerde de görülmektedir. Bunlar şunlardır:

y- Ünsüzünün Düşmesi

Eski Türkçede y-'li ve y-'siz *em/yem* “ilaç”, *ığla-/yığla-*, *ır/yır* “şarkı”, *ig/yig* “hastalık”, *ir/yir*, *yer* “yer”; *inçke/yinçke* kullanımlar görülmekteyken Yenisey ve Orhan yazıtlarında *yılpağut* “yiğit” örneği dışında *alpağu*, *ığaç*, *ıç-* “göndermek”, *ıçma-*, *ırak* gibi y-'siz türler daha yaygındır. Kaşgarlı Mahmut XI. yüzyılda Oğuzların sözcük başındaki y-'leri attıklarını bildirmektedir (Korkmaz, 2013: 47). Kaşgarlı'nın bahsettiği y->Ø değişimi, Eski Anadolu Türkçesinin Azeri kolunda ve Türkiye Türkçesinin Doğu Anadolu ağızlarında daha fazla görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise bu durum geçerli değildir ve Eski Türkçenin y-'li şekilleri devam ettirilmiştir. Metinde çoğunlukla y-'li kullanımlar görülmektedir.

Metinde y- ünsüzünün düştüğü örnekler şunlardır:

ağlamağa (205a/25) < ET. (Uyg.) yığla-, ırak (185a/07) < OT. yırak < ET. ırak.

Orta Hece Ünsüzü -l-'nin Düşmesi

Eski Türkçede *keltür-*, *oltur-* şeklinde kullanılan iki kelime metinde -l- ünsüzünün Eski Anadolu Türkçesinde düşmesiyle *getür-*, *otur-*, *olur-* şeklinde kullanılmıştır. Metinde de aynı durum söz konusudur.

getürdim (200a/15) < ET. ketür- < ET. kel-tür-, oturup (200b/01) < OT. oltur-, oldur- < ET. oltar-, olur-.

Kelime Başı b- Ünsüzünün Düşmesi

Metinde kelime başındaki b-'nin düştüğü iki kelime tespit edilmiştir.

olan (199b/23) < ET., OT. < bol-, ile (260b/22) < ET., OT. bile-birle.

Metinde ayrıca kelime sonunda b ünsüzünün düştüğü su kelimesi de görülmektedir.

şu (270a/13) < OT. sūf < ET. sub, suw

2.1.2.6. Hece Düşmesi (Hapoloji)

Bir gramer birliğinde arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin bazen eridiği, düştüğü görülür. Böylece, o iki hece bir hece hâline gelir. Bu ses olayına hece düşmesi denir. Meselâ: *durur* > -dur, *yorır* > -yor, *pekiyi* > *peki* olmuştur (Ergin, 2003: 52). -yor şimdiki zaman eki *yori-* “yürümek” fiilinin *yori-r* geniş zaman şeklinden çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde hep birleşik fiil çerçevesi içinde kullanılan bu *yorır* Osmanlıcada hapoloji (hece düşmesi) yolu ile ekleşmiş ve böylece -yor eki ortaya çıkmıştır (Ergin, 2003:296). Hece düşmesi diğer ünsüz düşmesi olaylarından farklıdır. Hece düşmesinde (ünsüz+ünlü)'den oluşan bir hece düşmektedir. Türkçe yan yana gelip, birbirine benzeyen eklerden birini zamanla düşürmektedir. Hece düşmesi yoluyla ortaya çıkan -yor ekinin metinde kullanıldığı örnekler bulunmaktadır:

geliyor (205a/13), buluyor (227a/24), götürüyor (205a/23).

Eski Türkçede ana yardımcı fiil önce *er-* iken sonradan buna *tur-* yardımcı fiili de katılmıştır. Eski Türkçede üçüncü şahısların *turur*, *tururlar* yardımcı fiili aynı fonksiyonla Batı Türkçesine de geçmiş ve bildirme üçüncü şahıslarının temelini teşkil etmiştir. Tabii bu fiil *t-d* değişmesi ile Batı Türkçesine *durur*, *dururlar* şeklinde geçmiştir (Ergin, 2003:316). Hece düşmesi yoluyla ortaya çıkan *+dır*, *+dir*, *+dur*, *+dür* eklerinin metinde kullanıldığı kelimelerden bazıları şunlardır:

budur (201b/05), aḥşamdur (145a/24), budur (146a/05).

Metinde hece düşmesinin görüldüğü başka örnekler de vardır:

ölmiyim (190a/12) < ölmeyeyim, dökedurım (247b/12) < dökedurayım.

2.1.2.7. Ünsüz Değişmeleri

k>g Değişmesi

Türkçenin devre farklarını gösteren özelliklerden birisi *g* ve *ğ* sesleridir. Eski Türkçede kelime başlarında *g* sesi yoktu. Batı Türkçesinde kelime başında gördüğümüz *g*'ler Eski Türkçede *k* şeklinde idi. Yani Eski Türkçede *k* ile başlayan bazı kelimeler Batı Türkçesine geçerken başlarındaki *k*'yi *g*'ye çevirmişlerdir: *körmek* > *görmek*, *kelmek* > *gelmek*, *köñül* > *göñül*, *kök* > *gök*, *kün* > *gün* gibi (Ergin, 2003: 84-85).

Kelime başındaki *k*'lerin Batı Türkçesinde *g*'ye dönüşerek, metinde *g*'li şekilleriyle kullanıldığı kelimeler bulunmaktadır:

gice (229a/02) < ET. kiç + e, gelen (229a/12) < OT. kel-en < kelgen < kel-e-gen

gemi (233a/22) < E T., OT. kemi, kimi, geyük (188a/21) < ET., OT. keyik.

ķ>ğ Değişmesi

ķ-ğ değişikliği kelime içinde, kelime ve hece sonunda görülen bir değişikliktir. Metinde bu değişiklik daha çok kelime içerisinde gerçekleşmiştir.

Batı Türkçesinde bu değişiklik Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır: *ayaķ* > *ayağ*, *çıķan* > *çığan*, *yaķan* > *yağın* gibi.

Metinde çok sık kullanılan *dağ* kelimesinde bu değişim bâriz bir şekilde görülmektedir: *taķı* > *dağ*

Ayrıca *aķşām* > *ağşām*, *yoķsa* > *yoğsa* kelimelerinde de bu değişimi görebiliriz:

ağşām (230a/12) < aķşām, yoğsa (230a/23) < yok + ise

Bugünkü ortak söyleyişte değişime uğramış, ama metinde *ķ*'li şekliyle kullanılan kelimeler bulunmaktadır:

hangi < ķaņğı (263b/11) < ET. kanyu, hani < ķanı (238b/01) < OT. ķanı < ET. ķanu

hep (236b/04) < ET. kop.

b > v Değişmesi

Eski Türkçede kelime başında *v* sesi bulunmazken Batı Türkçesinde bazı kelimelerde *v* sesi bulunduğunu görülmektedir. Kelime başlarındaki *b-v* değişikliği Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında olmuştur. Batı Türkçesinde kelimelerin başındaki *v*'ler Eski Türkçede *b* şeklinde idi: *bar* > *var*, *barmak* > *varmak*, *birmek* > *virmek* > *vermek* gibi (Ergin, 2003: 84).

Metinde v ünsüzü ile kullanılan aslında b'li olan kelimeler bugünkü ortak söyleyişte de v'li olarak kullanılmaktadır:

varup (229b/14) < ET. bar-, virüp (229a/10) < ET. bir-, yavuz (172b/25) < ET. yabız.

Metinde çokluk birinci şahıs ekinin +vuz, +vüz olarak çekimlendiği örnek de bulunmaktadır. Bu ekteki b-v değişikliği *biz* zamirindeki b'nin v'ye dönüşmesi ve v ünsüzünün etkisiyle ünlüyü yuvarlaklaştırması neticesinde olmuştur:

çıkaravuz (201b/06)

b > p Değişmesi

Türkçede b-p değişikliği kelime başında görülür. Türkçede aslında b ile başlayan bazı kelimeler, sonradan p'ye dönmüşlerdir. Kelime başındaki b-p bakımından Eski Anadolu Türkçesi umumiyetle b tarafındadır. Bu b'lerin p olması ise aynı devre sonlarında başlamıştır. *bek > pek, barmak > parmak, biş- > piş-* misallerinde olduğu gibi (Ergin, 2003: 83).

Metinde /b/ ve /p/ ünsüzlerinin standartlaşmadığını görmekteyiz. Müstensih her ikisini de kullanmıştır, aynı kelime metnin farklı yerlerinde /b/ li ve /p/ li şekilde yazılmıştır:

parmakları (245b/05) – barmaq (168b/08), poğaça (189b/02) – boğaca (189b/17) < OT. boğ + ça.

Bugünkü ortak söyleyişte p'li kullanılan kelimeler metinde farklı kullanılmıştır:

sapla- < şabla- (262b/14), ip < ib (205a/12), parla- < barla- (145b/25).

Metinde Farsça bir kelimenin yazılışında da farklılıklar bulunmaktadır:

kepüter (267a/07) < (Far.) kebüter.

v > f Değişmesi

Metinde fazla görülen bir ünsüz değişimi değildir. Eski Türkçede yazılışı /v/ li iken metinde /f/ li yazılan sadece bir kelime tespit edilmiştir:

yufka (261a/24) < OT. yuw + ka

Arapçada *şavk* “ışık” şeklinde kullanılan kelime metinde farklı kullanılmıştır:

şafkı (269b/20) < (Ar.) şavk

Bugünkü ortak söyleyişte *öfke* şeklinde kullanılan kelime metinde Anadolu ağızlarındaki şekliyle kullanılmıştır:

öfke < öyke (245a/21) < OT. öfke-öpke < ET. övke-öpke

n > ñ Değişmesi

Eski Türkçe döneminden beri varlığını devam ettiren /n/ ünsüzünün metinde nazal n (ñ)'ye dönüştüğü birkaç örnek tespit edilmiştir. Bu kelimelerin Eski Türkçeden günümüze değişimleri şu şekildedir:

bana < baña (153a/07) < baña < benge < ben + ge, sana < saña (167b/12) < OT. sanga < ET. saña (sen+ge).

n>m Değişmesi

ben kişi zamirine getirilen ilgi eki, Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde *+iñ* şeklinde idi. Bu ekin gerek metinde gerekse bugünkü ortak söyleyişte *+im* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

benim (169a/09) < ben+in < ET. , OT. ben, men

Bugünkü ortak söyleyişte *m*'li kullanılan birkaç kelime metinde *n*'li kullanılmıştır:

pembe < penbe (153b/04), çember < çenber (151a/11).

z > y Değişmesi

Eski Türkçede *sözleş-* şeklinde kullanılan ve *söyleşmek*, *sözleşmek*, *konuşmak* gibi anlamlarda kullanılan kelime, metinde *z > y* değişmesine uğrayarak metinde *söyleş-* şeklinde kullanılmıştır.

söyleşürler (190a/08) < OT. söz+le- < ET. sözle-

d > y Değişmesi

Eski Türkçede iç ve son seste *d > y* değişmesi sık görülen önemli özelliklerden birisidir. Türkçenin tarihî gelişiminde ve şivelerin ayrılmasında önemli bir yeri olan bu değişiklik Eski Türkçenin sonlarında olmuştur. Batı Türkçesi *y* tarafındadır. Dolayısıyla *d-y* değişikliği Batı Türkçesinin içinde değil, Batı Türkçesi ile Eski Türkçe arasında olan bir değişikliktir (Ergin, 2003: 93-94). Metinde *d > y* değişmesine örnek gösterilebilecek kelimeler şunlardır:

ayırup (175a/23) < (Uyg.) adır- < ET. adru-, boy (177a/20) < ET. bod, eyü (208b/08) < OT. edgü < ET. (Uyg.) edgü (ed+gü).

y > g Değişmesi

Eski Türkçedeki metinlerde karşılaştığımız *yana* kelimesinin metinde hem *yine* hem de *gine* şeklindeki kullanımı *y > g* değişmesine örnektir.

yine < gine (273b/19) < ET., OT. yana

Arapçada *heybe* şeklinde kullanılan kelime metinde farklı kullanılmıştır:

heybe < hegbe (189b/01).

ğ > v ve v > ğ Değişmesi

ğ > v değişmesi yuvarlaklaşmanın ortaya çıkarmış olduğu bir değişikliktir. Metinde bu değişime uğramış kelimelerden bazıları şunlardır:

soğuk < şovuk (173a/15) < OT. soğuk < ET. soğığ, soğık, koşdı (185b/22) < OT. kov-.

Metinde değişime uğramayıp Eski Türkçedeki kullanımını devam ettiren kelimeler de bulunmaktadır.

söv- < sögerek (228b/24) < OT. söğ-, öv- < ögünesin (171a/21) < ET., OT. öğ-.

t > d Değişmesi

Türkçede *t-d* değişikliği kelime başında görülen ve Batı Türkçesinde geniş ölçüde görülen bir değişikliktir. Eski Türkçede kelime başında *d* sesi bulunmazdı. Batı Türkçesinde kelime başında görülen *d*'ler Eski Türkçede hep *t* şeklinde idi. Eski Türkçede kelime başındaki bazı *t*'ler sonradan Batı Türkçesinde *d* olmuştur: *til > dil*, *taş > dış*, *tolu > dolu*, *taşı > daşı*, *dağı > dağı* gibi (Ergin, 2003: 91).

Eski Türkçede kelime başında /d/ ünsüzü olmamasına rağmen gerek metinde gerekse bugünkü ortak söyleyişte /d/ ünsüzü ile başlayan birçok kelimenin varlığı Muharrem Ergin'in yukarıda açıkladığı değişikliklerle ilgilidir. Metinde /d/ ünsüzü ile başlayan çok sayıda kelime mevcuttur.

dağı (173b/08), doğru (182b/20), düzüp (173b/09).

Metinde bazı kelimelerin Eski Türkçedeki gibi /t'/li kullanımlarına da rastlanmaktadır.

tağ (202a/23), taşra (207b/08), tamladıkda (207b/25).

Metinde standart bir şekilde yazılmayıp hem /t'/li hem de /d'/li olarak yazılmış kelimeler de bulunmaktadır.

taayanup (253b/05) – dayanup (251b/24), tağıldı (149a/10) – dağıldıktan (173b/02)

toğrı (204a/03) – doğru (212b/14).

Bugünkü ortak söyleyişte /t'/li kullanılan birkaç kelime metinde /d'/li kullanılmıştır.

dürlü (212a/14) < ET., OT. törlüg (tö-r+lüg), ditredi (248b/12) < OT. titre- < ET. tite-, titri-, kütürtü < kütürdi (193a/11).

SONUÇ

X. yüzyılda İranlı şair Firdevsî tarafından yazılan Şehnâme eseri, yüzyıllar boyu unutulmamış ve sadece İran coğrafyasında değil, bütün İslam kültür ve medeniyetine damgasını vurmuştur. Eserdeki mitolojik öğeler, imgeler, kahramanların üstün özellikleri ve eserin içeriği bütün edebiyat âleminde ilham kaynağı olmuş, eser dünya üzerinde birçok dile çevrilmiştir.

Anadolu coğrafyasına eserin intikali Anadolu Selçuklu Devleti zamanında olmuş ve bu coğrafyada eserin birçok tercümesi yapılmıştır.

Eserde dikkat çeken en önemli özellik, eserin istinsah edildiği tarih ile dil ve üslup özellikleri arasındaki çelişkidir. Eser, Eski Anadolu Türkçesi dönemi diye adlandırılan 13. – 15. yüzyıldan çok daha sonra yazılmıştır. Fakat eserde bu dönemin dil özellikleri de görülmektedir.

Kelimelere eklenen eklerde dönemin en önemli özelliği olan yuvarlaklaşmaya bağlı olarak yuvarlak ünlüler daha çok tercih edilmiştir. Kelimelerdeki yuvarlaklaşma *b*, *m*, *p*, *v* dudak ünsüzlerinin etkisiyle (*timur*, *yavuz*, *şovuk* gibi) ya da Eski Türkçedeki /ğ/ ve /g/ seslerinin düşerek kendinden önceki ünlüleri yuvarlaklaştırmasıyla (*kāpu*, *bellü*, *egerlü* gibi) gerçekleşmiştir.

Eser, /i/ - /e/ meselesinde daha çok /i/ sesi tarafındadır. /i'/li kullanımlar daha yaygındır. Metinde aynı kelimenin farklı yerlerde hem /i'/li hem de /e'/li yazıldığı da görülmektedir.

Eserde ilgi çekici özelliklerden biri de dönem eserlerinde sistemli bir şekilde görülen -*Up* zarf-fiil ekinin yazımıdır. -*Up* zarf-fiil eki dönem eserlerinde *pe* (پ) sesiyle yazılırken eserimizde düzenli bir şekilde *be* (ب) ile yazılmıştır. Bu durum Anadolu'da *b* > *p* değişim sürecinin devam ettiğini göstermektedir.

Yine, *pe* (پ) - *be* (ب) karışıklığı, eserde sadece -*Up* zarf-fiil ekinde değil; *pe* (پ)'li yazılması gerekirken *be* (ب)'li; *be* (ب)'li yazılması gerekirken *pe* (پ)'li yazılan birçok kelimede görülmektedir.

Aynı durum özellikle /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin kullanılmasında da karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkçe döneminde yalnız /ç/’li bir şekilde kullanılan eşitlik eki (-çA), zarf-fiil ekleri (-dlkçA, -IncA) gibi ekler eserde hem /c/’li hem de /ç/’li bir şekilde kullanılmıştır. Bu durum, *üç*, *ceng*, *kılıç* gibi birçok kelime de görülmektedir.

/t/ ve /d/ ünsüzlerinin de metinde standart bir şekilde kullanılmamıştır. Metin içerisinde bazı kelimelerin (*toğrı-doğrı*, *timur-demür*, *çoldırdı-doldırdı* vb.) hem /t/’li hem de /d/’li yazıldığı görülmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminin en önemli özelliği olan yuvarlaklaşma metinde fazlasıyla görülebilmektedir. Bu yuvarlaklaşma, çeşitli ses hâdiselerine bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi bir sebep arz etmeden de olabilmektedir. Bu durumu, özellikle -Up zarf-fiil eki, -dUk, sıfat-fiil eki, -dUr bildirme eki, -dUr ettirgenlik eki, -Ur ettirgenlik ve yine -Ur geniş zaman eki gibi birçok ile yine *kendü*, *kapu*, *demür*, *yuğaru*, *altun* gibi birçok kelime de görülmektedir.

Eserde, yuvarlaklaşmaya maruz kalmayıp dönemin özelliklerine bağlı olarak düz ünlülü kullanılan -I belirtme hâli eki, -I iyelik eki, -sI iyelik eki, -Ilk isimden isim yapma eki, -dI görülen geçmiş zaman eki, -mİş öğrenilen geçmiş zaman eki gibi birçok ekte bulunmaktadır.

Metinde en sık karşılaşılan ünlü değişiklikleri *i > e*, *u > ı*, *ü > i*, *ı > u* olmuştur. Bu değişikliklerin de çeşitli ses hâdiselerine bağlı olarak ortaya çıktığı ve kelimelerde yuvarlaklaşmayı sağladığı düşünülmektedir.

Metinde +dIr bildirme eki, -dI görülen geçmiş zaman eki, +dA bulunma hâl eki +cI isimden isim yapma eki gibi birçok ek ünsüz uyumuna aykırı olarak (*gerekdir*, *yıkıdı*, *tarafda*, *bekci* gibi) kullanılmıştır.

Metinde en sık karşılaşılan ünsüz değişiklikleri ise *k > ģ*, *b > p*, *b > v*, *d > y* ve *t > d* olmuştur.

KAYNAKLAR

- Aksoy , Ö. A., Dilçin, C., Vardarlı, E., & Cankoçak, G. A. (2009). *Derleme Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A., & Dilçin, D. (2009). *Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulduk, T. B. (2017). *18. Yüzyılda İstinsah Edilmiş Bir Mensur Şehname Tercümesi II. Cilt 145a-284b Varaklar Arası*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bulut, S. (2017). *18. Yüzyılda İstinsah Edilmiş Bir Mensur Şehname Tercümesi II. Cilt 1a-144b Varaklar Arası*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deny, J. (2013). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.

- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, D. M. (2001). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım.
- Erol, H. A. (2014). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabaın, A. V. (2000). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2016). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kültürel, Z., & Beyreli, L. (1999). *Şerifi Şehname Çevirisi Cilt I-Iı-Iıı-Iv*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., & Zülfikar, H. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Serebrennikov, B., & Gadjeva, N. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Tarihi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, H. (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Telli, B. (Eylül 2015). Kenzü's-Sıhhatü'l-Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniyye'de Bitki Adları. *Kesit Akademi Dergisi*, 96-116.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tulum, M. (2014). *Osmanlı Türkçesine Giriş I-II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.